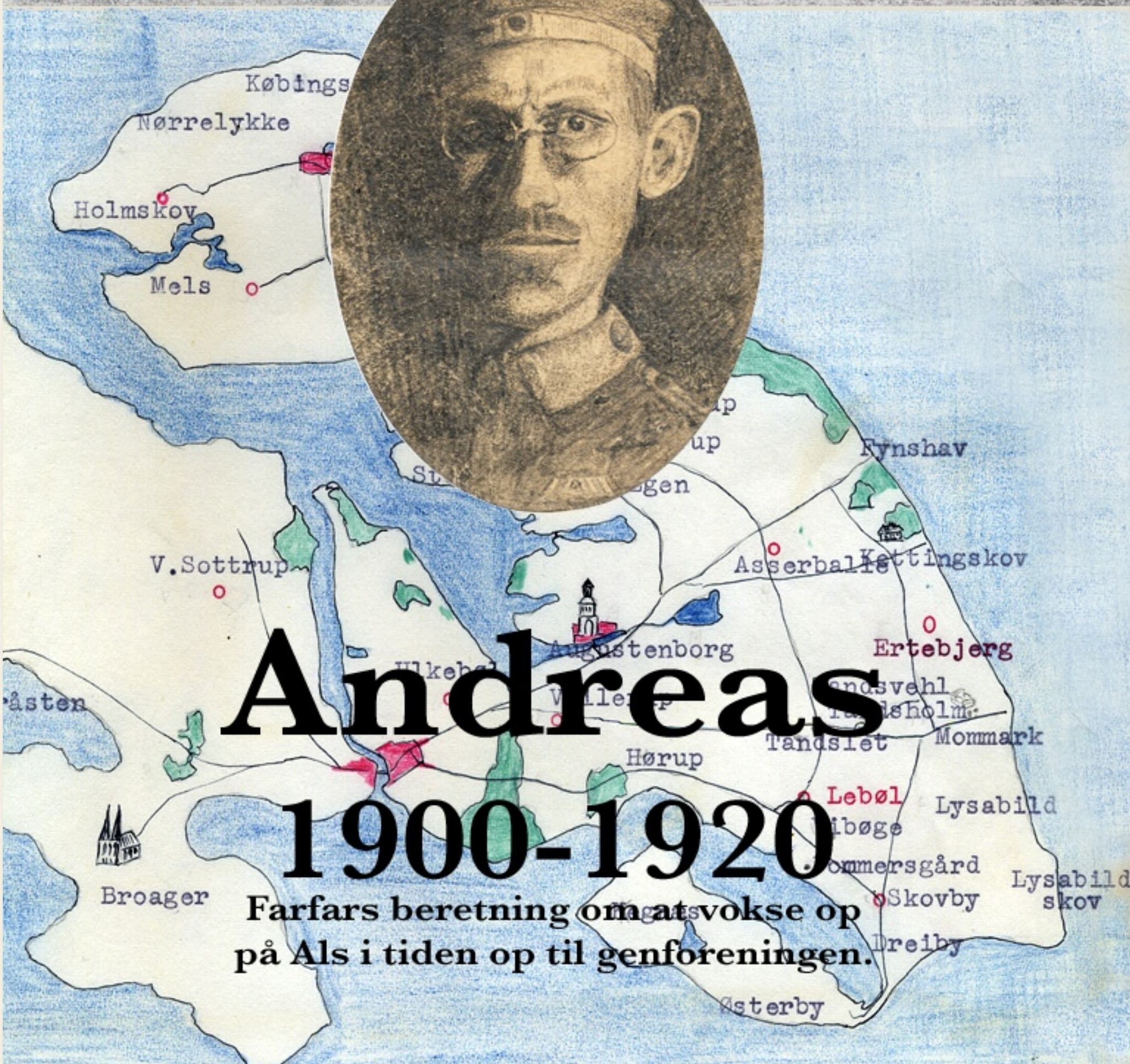

Arne May

Andreas

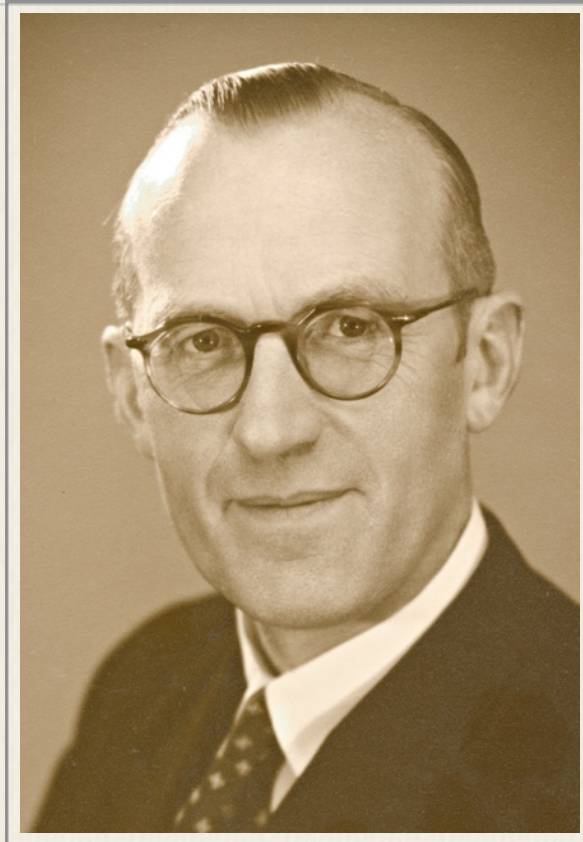
1900-1920

Farfars beretning om at vokse op på Als i tiden op til genforeningen.

Forord

Min farfar, Andreas A. May, var en hyggelig ældre herre, der gerne fortalte historier om sin barndom og ungdom på Als, der dengang var en del af Prøjsen. Jeg husker særligt en historie fra 1. verdenskrig, hvor han gjorde os det begribeligt, at vi skyldes vores eksistens, at han var nærsynet. Da hele familien bærer briller på grund af nærsynethed, bar vi dem herefter med en vis stolthed.

Efter hans død opdagede vi, at han ikke kun fortalte historier, han skrev dem også ned. Ud over et omfattende slægtsforskningsmateriale, havde han efterladt sig en stor samling af historier om sin families liv i perioden 1863 til 1968. Jeg arvede dette materiale, og til denne bog har jeg udvalgt en del fra tiden 1900 til 1920. Denne periode danner afslutningen på et kapitel i den Sønderjyske historie og begyndelsen på en ny.

Vi nærmer os nu 100 året for 1. Verdenskrigs udbrud og 150 året for nederlaget i 1864, og dermed bliver denne historie igen aktuel.

Andreas A. May er født på Als i 1895 og har oplevet spændingerne mellem det, at være dansk og de prøjsiske myndigheders anstrengelser for at undertrykke danskheden i Sønderjylland. Han gennemgik en sproglig forvirring fra alsisk derhjemme, tysk i skolen, plattysk ved fronten til rigsdansk efter sin “udvandring” til kongeriget.

Som prøjsisk undersåt var han tvunget til at deltage 1. Verdenskrig som tysk soldat og her fortæller han også om sine oplevelser ved fronten. Han var så heldig at overleve de 4 barske år og kunne deltage i genforeningen.

Farfar dyrkede porcelænsmaling, mosaikarbejder og var en dygtig tegner. Han har lavet alle tegningerne i bogen. Teksten er stort set bevaret som farfar efterlod den bortset fra de steder, hvor han refererer til noget, han har skrevet andetsteds. Der har jeg tilføjet tekst, der gør sammenhængen forståelig.

Farfar døde d. 19. januar 1973 i Sønderborg, efterladende kone, 2 sønner og 7 børnebørn.

Arne May
Kgs. Lyngby 2013

Forside:

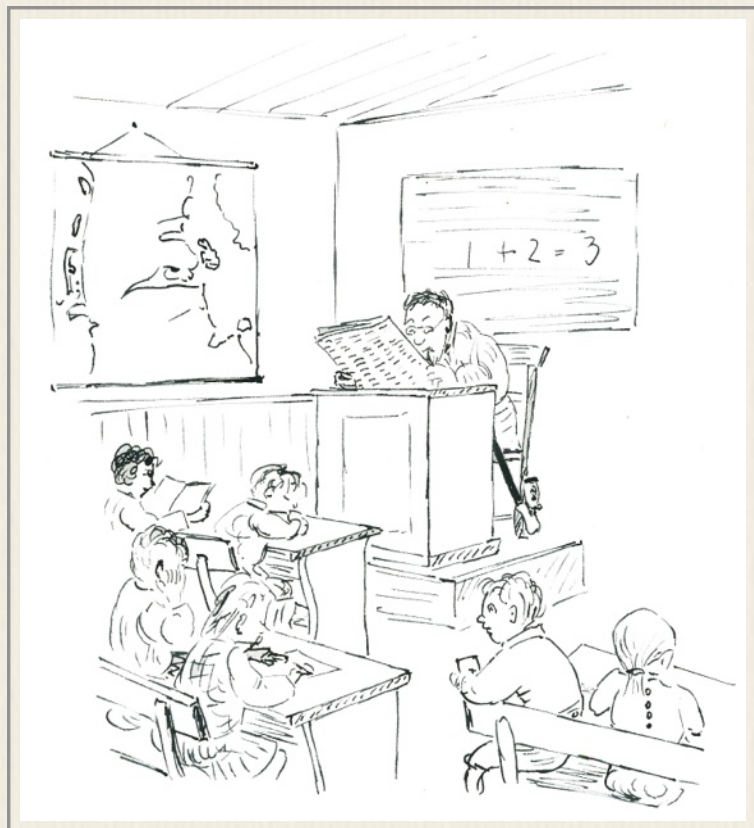
Fødegården i Lebøl.

Selvportræt fra 1917 i Frankrig.

Kort af Als tegnet i 1939 i forbindelse med slægtforskning.

Lebølgaard skole

Den 1. april 1900 skulle min søster Kathrine påbegynde sin skolegang, og da min bror Niels samtidig blev konfirmeret, forlod skolen og tiltrådte en læreplads hos snedkermester Harboe i Kettingskov, blev jeg helt alene barn hjemme. Det var jeg meget ked af og mine plagerier endte da også med, at jeg fik lov til at følge med Kathrine i skole året efter. Jeg var derfor kun fem år, da jeg første gang sad på skolebænken.

Der var foruden mig kun to piger, der begyndte skolegangen det år. Vi sad alle tre ved siden af hinanden på forreste bæk. Gamle lærer Klein var af den hyggelige gammeldags slags. Han gik i sit næstsidste år, før han skulle pensioneres, men var flink og rar, men respekt var der vist ikke megen af, især ikke fra de større drenges side. Som det var skik, gik han i jaket og hans store rød-blomstrede lommetørklæde hang med en snip ud ad baglommen på jaketten.

Lebølgårds skole var en enklasset skole, så alle eleverne, fra de 13-14-årige ned til os små, undervistes i samme klasseværelse og i de samme timer. Når han forsøgte at gøre os bekendt med bogstavernes og tallenes mystik, havde han sat de større børn i gang med at løse forskellige skriftlige opgaver. Senere blev vi små sat til at skrive bogstaver og tal, og så kunne han fortsætte undervisningen af de større børn.

Imens gik lærer Klein med afmålte skridt op og ned ad klasseværelsets midtergang.

Og så kunne det ske, at én af de store drenge så sit snit til at pille det røde lommelørklæde ud af hans lomme og lade det falde på gulvet. Det så så uskyldigt ud, han kunne jo have tabt det. Læreren mærkede det ikke, eller også lod han sig ikke mærke med det, når han på sin vandring kom tilbage op ad gangen. Så samlede han det op og puttede det i lommen. Og så kunne det jo ske, at lommelørklædet lå på gulvet igen, når han næste gang vendte sig om.

Når det var sket nogle gange, blev han alligevel ked af at skulle bukke sig efter lommelørklædet, og satte sig op på stolen bag kateteret for at undgå yderligere angreb på værdigheden.

Lærer Klein var jo en gammel mand, og når han blev træt af at undervise børnene, satte han os alle i gang med skriftlige arbejder og satte sig selv til rette i stolen, fik stoppet sin lange pibe og hyggede sig med avisen. Desværre har jeg ingen erindring om, hvilken avis han læste, men det har sikkert været en dansk avis, for lærer Klein var dansksindet. Han havde siddet i embedet fra før 1864 og var altså den gang gået over i prøjsisk tjeneste. Det har sikkert ikke altid været lige let for ham, men han var ungarl og klarede sig vel med at holde sit sindelag nogenlunde for sig selv. Men hans negative holdning overfor de store drenges uartigheder hang måske sammen hermed, for der var mange hjemmetyskere i byen.

General A. P. Tuxen skriver herom i Sønderjyske Årbøger 1925, side 106 - "Minder fra Tandslet Præstegård på Als 1850-1867":

"Lærer Klein, hvis ydre også passede godt til navnet, var ungarl og virkede meget længe i Lebøl; han var uhyre forlegen, og det var grumme svært at få ham på glem; både han og lærer Kylling i Tandselle var gode danske mænd; dette gjaldt derimod ikke om en af Kleins forgængere, Bachmann, hvem den alsiske landstorm i 1849 ville have ladet dele skæbne med den tysksindede

pastor Petersen, Notmark, som den førte ud af præstegården og transporterede bort fra øen. Han reddede sig imidlertid ved flugten; men nogen gift havde han efterladt i Lebøl, hvor der i min barndom fandtes flere hjemmetyskere;

I 1920 var de danske stemmer i denne lille kommune eller "Gemeinde" kun 2,5 gange så talrige som de tyske, medens de udgjorde 90% af hele sognets afgivne stemmer; dertil bidrog et par af Bachmanns døtre, der efter 71 års fraværelse optrådte i deres fødeby for at redde den for Tyskland."

Jeg havde til gengæld den glæde at komme tilrejsende fra København og afgive min stemme for Danmark i Lebølgårds Skole den 10. februar 1920. Vi tilrejsende blev afhentet på Over-Tandslet Amtsbanestation af et hestekøretøj fra Lebøl. Måske var to af mine medpassagerer de nævnte døtre Bachmann.

Men tilbage til 1901/03.

Hvad vi lærte i skolen? Jo, vi havde bibelhistorie i to timer om ugen, hvor vi på dansk læste og lærte udenad om jordens skabelse og om Jesu liv. Det var måske lærer Kleins, ligesom vore bedste skoletimer.

Ja, så havde vi vor "Fibel", "ABC", hvor vi måtte stave os igennem alfabetet og regnebogen, men her foregik det selvfølgelig på tysk. Tallene lærte vi hurtigt, men sammensætningen af de tyske ord kneb det nok lidt med, for mange af lydene var fremmede for os, og stoffet havde kun ringe tilknytning til vor hverdag derhjemme: "Derrr Mann ist Grrross, die Frrrau ist klein". Det var derfor indlysende, at vi hurtigt fandt på at vende sætningerne om med henblik på Kleins lille person.

Det blev til mange udenadlærte remser og mange rullende EreReRe.

Den overfladiske undervisning, som næsten udelukkende tog sigte på formen, mens belæringen om indholdets betydning forsømtes, gjorde os ligegyldige, overfor skolen, og de børn, der udelukkende var henvist til landsbyskolens belæring, forlod skolen ved konfirmationen med et lavmål af kundskaber.

Det var jo meningen, at børnene skulle lære at læse og tale det tyske sprog, ja, de skulle gøres til små tyskere, men det endte med, at de hverken kunne tysk eller dansk.

Min mor og far var klar over dette, og derfor satte de os til at læse dansk derhjemme. Ved hjælp af gamle danske læsebøger, dagens avis Dybbøl Posten og

Ugens Nyheder blev Kathrine og jeg snart fortrolige med det danske sprog. Stavemåden blev vel nok efter gammel retskrivning og udtalen måske lidt kantet, men vi syntes da det lignede det, præsten talte i kirken.

Hver dag skulle vi skrive et stykke dansk tekst. En overgang skrev vi versene af på kalenderen, senere skrev vi stile, som indsendtes til Sprogforeningen, hvor de blev gennemgået, rettet og tilbagesendt. De bedste stile blev præmieret med bogpræmier. Af min boghøst kan jeg nævne: 30 år blandt de Vilde og A.D.Jørgensens: Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie.

Da jeg i 1906 skulle i Realskolen i Sønderborg, måtte jeg gennemgå et ekstrakursus i tysk og et skrivekursus i gotiske bogstaver for at kunne klare optagelsesprøven.

Da lærer Klein blev pensioneret, fik vi en ny lærer. Han var ganske ung og hed Lassen. Han blev senere degn i Hørup. Han var mere moderne i sine undervisningsmetoder, havde også mere respekt over klassen, men vi var meget glade for ham. Han tog os ud på små udflugter i omegnen for at lære os naturhistorie, og om vinteren viste han os, hvorledes vi kunne lave cirkler og ottetaller nede på isen ved Taskland.

På skolepladsen, der gik i ét med landevejen der passerede forbi, stod gymnastikredskaberne. Der var en galge med klatretov og glatstang samt en gyngesæde, og ved siden af stod "rækket".

Det sidste var dog mest for de større børn. Men at kunne klatre op ad glatstangen og sætte hagen oven på galgen, det var vor største bedrift, men det lykkedes nu heller ikke hver gang. Enkelte var dog så forvovne, at de kravlede helt op på galgen og satte sig overskrævs på galgebjælken og triumferende råbte ned til os andre: "Æ kån sie hielt te Kejnæs". Klatretovet varede det længe, inden jeg blev fortrolig med.

I frikvarteret spillede vi ellers "nibbes" (med små lerkugler til et hul i Jorden) eller "Pind". Man kan endnu på skolepladsen ved landsbyskoler se de to side-stillede mursten, så det spil er nok ikke gået af mode endnu. Fodbold kendte vi ikke den gang.

Pigerne havde ikke mange lege, de kastede bold, og nogle var meget dygtige til det, ja, enkelte kunne kaste med fem bolde samtidig.

Men pigerne elskede stads; de byttede billeder, glanspapir eller sølvpapir eller kulørte bånd. Det var nemlig sjældne ting, for hos høkeren kunne man ikke købe andet end de nødvendige ting som sukker, cikorie og krydderier og petroleum; men så kom jo bissekræmmeren. Han gik fra dør til dør med sin store kurv på armen. Det var en spændende dag, især for pigerne, når "E fjodendavs" kom, så blev der sammenstimling omkring hans kurv. Der var et voksdugdækken over, og når han slog det til side, kunne man se et spraglet udvalg af knapper, knive, fingerbøl, spejle og kamme; og så falbød han sine varer: "Hvad ska det veæ e dav: knap helle skryvpapie, blo linnend bond" og så remsede han kurvens indhold op.

"E fjodendavs" havde stort hvidt fuldskæg og hed ellers Nielsen, men det opdagede jeg først mange år senere. Han vandrede på sine gamle ben fra landsby til landsby og nåede turen rundt i løbet af 14 dage. Vi vidste altid, hvornår han kom igen. Hans søn var vognmand i Augustenborg og hed Asmus Nielsen.

Han afløstes senere af "Krum Olsen", en lille mandsling nærmest dværg, der haltede og havde pukkel. Han kørte rundt med en lille vogn eller nærmest en lukket kasse på 2 hjul med styrestang. Han boede først i Almsted og senere i Guderup i det lille stråtekte hus mellem landevejen og jernbanen, der nu ligger til venstre for vejen, hvor denne forlader Guderup og fører op ad bakken mod §5.

([Pragraf 5](#) er betegnelsen for et lille område udenfor Guderup i retning Nordborg, hvor vejen deler sig mod Svenstrup og Stevning. Her lå der i tysk tid en kro, som ejeren fik tilladelse til at kalde Paragraf 5. Navnet refererede til den paragraf i Pragfreden, som gav de danske sønderjyder lovning på en folkeafstemning om det nationale tilhørsforhold. At drikke på Paragraf 5 fik således en dobbelt betydning).

Det var almindeligt, at bissekræmmeren blev budt ind til middagsmad, eftermiddagskaffe eller aftensmad, ja, hans rute var vist lagt til rette sådan, at han netop kom til de gårde ved middagstid, hvor han kunne regne med at blive godt trakteret. Trods sin lidenhed kunne Krum Olsen spise meget, ja, han kunne til tider være helt grådig. Én gang blev det dog Laurits Christensen i Stolbro for meget, da Krum Olsen havde fået hele smørhullets indhold på sin ske, så sagde Laurits "Tej kuns ved e smør, Olsen!" Et ordspil, som man endnu kan høre på Midtals.

Der kom dog en tid, hvor jeg ikke var så glad for at gå i skole. Det var dog ikke skolens skyld, men min paniske skræk for tyske uniformer. Den første jeg kom ud

for af den slags, var vort ellers så fredelige postbud. Han havde opdaget, at jeg var bange for ham, og så drillede han mig. Uheldigvis mødte vi ham ofte, når vi gik hjem fra skole om middagen, og så fandt han på at tage mig i benet med håndtaget af sin stok, ja, én gang tog han mig i kraven og holdt mig ud over et vandhul ved siden af vejen. Jeg sparkede og råbte om hjælp, men han dyppede ubarmhjertigt mine ben ned i vandet, så jeg tabte træskoene.

Fra den dag havde Kathrine svært ved at få mig med i skole.

Én dag Kathrine og jeg legede ude på vejen foran gården, så vi til vor skræk, at "gendarmen" kom gående hen imod os. Vi for afsted som små lyn, omkring huset og ind i køkkenet. Men "gendarmen" kom også den vej, så vi løb ind i stuen og gemte os under bordet. Det viste sig imidlertid, at det slet ikke var gendarmen, men naboens søn, der var hjemme på orlov som soldat. Men vi kunne ikke se forskel, for uniformen lignede nu den gendarmen plejede at komme i med pikkelhue, sabel og det hele.

Jo, gendarmen var vor bussemand, det var jo ham, der repræsenterede vore prøjsiske myndigheder tvangsstyret, og det var ham, der kom for at pålægge far en bøde, da han gravede en ajlekumme for nær ved staldbygningen, og da far havde opsat et træskillerum tværs gennem forstuen, så der opstod et mørkt rum uden vindue, hvor far ville sove om dagen, når han havde spillet til dans eller fest om natten.

Nej, gendarmen turde vi ikke møde, vi kunne jo heller ikke tale eller forstå hans sprog.

Den 13. august 1901 fik vi en lillesøster, Anne Kjestine May. Det var mest storesøsters job at passe hende, men det skete, at hun skulle hjælpe mor ved andet arbejde, og så skulle jeg se efter lillesøster. Min ansvarsbevidsthed var dog endnu ikke så stor eller også syntes jeg, at det var morsomt, at barnevognen selv kunne køre ned ad bakken. Det gik godt, indtil vognen kørte op i en grusbunke og væltede og lille Anne faldt ud af vognen. Da vankede der smæk af mor.

Vor lillesøster, Anne, var kommet lidt bagefter os andre, jeg var næsten 6 år, da hun blev født. Hun var en sød og kvik lille trold og blev derfor forkælet af os allesammen.

Hun kom i skole, da vi flyttede til Guderup og lærerinde, frøken Jespersen, var glad for hende, og hun klarede sig godt i skolen. Hun var da også snart klar over, at hun ville være lærerinde, når hun blev stor.

Sådan gik det dog ikke. I 1908 blev hun syg og lå hele vinteren og kæmpede med en håbløs sygdom. Somme tider var hun tilsyneladende ved at komme sig, men hver gang fik hun et tilbagefald og den 21. marts 1909 døde hun af hjernebetændelse.

Det var et hårdt slag for vore forældre, at hjemmets solstråle skulle gå bort knap 8 år gammel.

Hun blev begravet på Egen kirkegård, sydvest for klokketårnet. Graven blev sløjfet, da mine forældre flyttede til Hoptrup i 1922.

Men tilbage til 1901:

Vor største glæde var, når vi skulle besøge bedstemor og farfar i Tandslet og allerhelst, når turen om vinteren kunne foregå i kane. Vi blev pakket godt ind i tæpper, og inden vi nåede frem, var vi næsten sneet helt til; dels føg sneen ind i kanen, og dels sparkede hesten sneen op til os, så der tilsidst lå et helt bjerg ovenpå vort tæppe. Men bjælderne ringlede og solen skinnede i sneen, så vi blev helt blændede, men vi syntes, det var dejligt.

Bedstemor og bedstefar stod i døren, for bjælderne havde meldt vor ankomst. Bedstefar kom ud og tog hele bylten med tæppe og børn og bar os hen til døren, hvor bedstemor tog imod os for at hjælpe os ind i den varme stue. På det lille bord henne i hjørnet stod et enligt stearinlys. Lyset blafrede i vindpustet, da vi kom ind i stuen. Det gamle ur hamrede sine hårde tik-tak og henne i alkoven lå gamle oldemor. Hun har ligget der så længe, jeg kan huske. Hendes indfaldne ansigt kikkede frem af den hvide natkappe, og hendes magre gennemsigtige hånd ræktes